

YOKSULLUK, EŞİTSİZLİK VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE DÜZEY-1 ÖRNEĞİ

Nurgül EVCİM •

Prof. Dr. Sevcan GÜNEŞ •

Prof. Dr. Hacer Simay KARAALP ORHAN •

ÖZET

Yoksullukla mücadelede gelir artışı büyük önem arz etmektedir. Özellikle artan gelirin adaletli bir dağılım göstermesi yoksulluğun azaltılmasında en etkili faktörlerden biridir. Literatürde yoksulluk, eşitsizlik ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların büyük bir kısmı betimsel çalışmalardan oluşmaktadır. Ampirik uygulamaların yer aldığı çalışmalar daha çok gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme, ekonomik büyüme ve yoksulluk ya da eşitsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yoksulluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi beraber inceleyen az sayıdaki çalışmalarda elde edilen sonuçlar ise farklılık göstermektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin Düzey-1 bölgelerinde yoksulluk, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilerek az sayıdaki mevcut literatüre katkı yapılması amaçlanmıştır. Bu nedenle 2006-2017 döneminde Türkiye'deki yoksulluk oranı, Gini katsayısı ve kişi başına düşen gelir değişkenleri kullanılarak 11 bölge için Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen Panel Fisher testi ile nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, Panel Fisher testi Türkiye genelinde yoksulluktan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi ortaya koyarken, bölgeler bazında farklı modeller için farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Ekonomik Büyüme, Düzey-1, Panel Nedensellik Analizi.*

JEL Kodları: *C12, I32, O40.*

* Pamukkale Üniversitesi, Siterler Mah. 6215 Sokak No:1/10, Denizli/Türkiye, e-mail: nrgl_evcim@hotmail.com

* Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Denizli/Türkiye. e-mail: sgunes@pau.edu.tr

* Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Denizli/Türkiye. e-mail: skaraalp@pau.edu.tr

Makale GeçmiŐi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 27 Mayıs / May 2019

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 17 Eylül / September 2019

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 30 Aralık / December 2019

THE RELATIONSHIP BETWEEN POVERTY, INEQUALITY AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF NUTS-1 REGIONS OF TURKEY

ABSTRACT

The increase in income is very important in the fight against poverty. In particular, a fair distribution of increased income is one of the most effective factors in reducing poverty. In the literature, most of the studies examining the relationship between poverty, inequality and growth are composed of descriptive studies. Empirical studies have examined the relationship between income inequality and economic growth, economic growth and poverty or inequality and poverty. The results obtained in the few studies that examine the relationship between poverty, income inequality and economic growth are different. The aim of this study is to analyze the relationship between poverty, income distribution and growth in NUTS-1 regions of Turkey and it also aimed to contribute to a limited number of existing literature. In this context, by using the poverty rate, Gini coefficient and per capita income variables Panel Fisher Test was employed for 12 NUTS-1 regions in Turkey over the period of 2006-2017. According to the results, Panel Fisher Test result indicates a causal relationship to from poverty to economic growth for Turkey. While poverty affected the economic growth of Turkey, the different results were obtained for different models based on regions.

Key Words: *Poverty, Income Distribution Inequality, Economic Growth, NUTS-1, Panel Causality Analysis.*

JEL Codes: *C12, I32, O40.*

1. GİRİŞ

Yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik ekonomik kalkınma ve refah artışı önündeki en önemli engellerden biridir. Bu bağlamda, gelir dağılımı ve yoksulluk; ekonomik büyümenin toplumsal sınıflar ve bireyler arasındaki dağılımını gösteren en önemli göstergelerdir (Çalışkan, 2010: 91).

Gelir dağılımında önemli olan gelirin ne kadar adaletli bölüştüğüdür. Eğer dünya geliri yıllara göre artış gösteriyor ve buna rağmen yoksulluk da artıyorsa bu durumda gelir eşitsizliğinden bahsetmek mümkündür. Son yıllarda da, bazı gelişmiş ülkelerde ve birçok gelişmekte olan ülkede gelir eşitsizliğinin arttığı görülmektedir. Gelir dağılımında adaletsizlik toplumda eşit olmayan yaşam koşullarına yol açarak sağlık ve yaşam beklentisindeki eşitsizlikleri arttırmaktadır. Ayrıca ülkelerdeki sosyal yaşamı da tehlikeye sokmaktadır. Toplumlarda yoksullaşan bireyin, hırsızlık, gasp, insan ticareti, fuhuş, mafya gibi yasa dışı faaliyetlere yönelimi artabilmektedir (Öztürk ve Öztürk, 2010). Bu nedenle yoksulluk, ekonomik temelli bir sorun olmaktan çıkıp toplumsal, psikolojik ve siyasi yapıyı tehdit eden büyük bir sorun haline gelmektedir.

Gelirin adaletsiz dağılımı ekonomik büyümeyi de olumsuz etkilemektedir. Bir taraftan işgücü piyasasında işgücü ücretlerinin düşük seviyelerde belirlenmesine ve buna bağlı olarak niteliksiz işgücünde artışa sebep olurken diğer taraftan üretimde verimlilik düşüşünü beraberinde getirmektedir. Bu durumda ekonomik büyüme ve gelişme yavaşlamaktadır. Gelirin adaletli dağılımı ekonomik büyümeyi arttırırken yoksulluğu azaltması beklenmektedir. Çünkü gelir dağılımının eşitlikçi yapısına bağlı yüksek ekonomik büyümeye, verimli ve yüksek ücretli istihdam artışının eşlik etmesi yoksulluk kısır döngüsünü kırabilir (Khan, 2001:2).

Gelir dağılımı gibi, ekonomik büyüme de yoksullukla mücadelede önemli göstergelerden biridir. Ekonomide zengin yanlısı (pro-rich) bir büyümenin gerçekleşmiş olması o toplumda gelir adaletsizliğinin giderek arttığını göstermektedir. Çünkü böyle bir büyüme ile yüksek gelir grubundaki nüfus avantajlı bir konuma sahip olmaktadır. Diğer taraftan eğer fakir yanlısı (pro-poor) bir büyüme gerçekleşmiş ise bu büyüme ile elde edilen gelirin, düşük gelir grubundaki nüfus açısından daha adaletli dağıldığı bilinmektedir. Bu nedenle yoksulluğun azaltılması için uygulanan politikalarda fakir yanlısı ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği önemli bir yer tutmaktadır. Ravallion ve Chen (2003) çalışmasında fakir yanlısı büyüme oranını ölçmeye çalışmış ve ekonomik büyüme içinde fakirlerin ortalama büyüme oranını “büyüme oranı eğrisi” ile göstermiştir. Bu çalışmada 1990 dönemi için Çin’in büyüme oranı (yıllık kişi başına düşen gelirdeki değişim) % 6.2 olarak bulunmuştur. Buna göre, fakir yanlısı büyüme oranı % 4 civarında iken en yoksul yüzdelikte yer alanların büyüme oranı % 3’ten, gelir düzeyi en yüksek grubun büyüme oranı ise %10’a doğru değişmektedir. Dolayısıyla yoksullukla mücadele ve refah artışında fakir yanlısı büyüme ve adaletli gelir dağılımının önemi büyüktür.

Dünya’daki gelir adaletsizliğindeki artışların bölgelere göre farklılaştığı gözlenmektedir. Örneğin, Avrupa Birliğine üyesi Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinde gelir adaletsizliği yüksek iken Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde ise gelir adaletsizliğinin azaldığı gözlenmektedir. Türkiye 2016 yılında Avrupa Birliği ülkeleri arasında en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkedir. 2017 yılında OECD ülkeleri arasında Türkiye, Güney Afrika, Kosta Rika, Meksika ve Şili’den sonra en yüksek gelir eşitsizliğine sahip 5. ülke olarak listede yerini almıştır (OECD, 2019). Genel olarak Türkiye’deki yüksek enflasyon ve yüksek kur oynaklığı kırılğan bir ekonomik yapıya neden olmaktadır. Ayrıca bölgeler arası coğrafi ve iklimsel farklılıklar, nispeten sanayi yatırımlarının ve kümelenmelerinin dengesiz dağılımı, verimsiz tarımsal faaliyetler, nüfus artış hızındaki farklılıklar, artan işsizlik oranı, siyasi istikrarsızlıklar ve yanlış politika uygulamaları Türkiye’de bölgeler arasında gelişmişlik farklılıklarına neden olmaktadır (Karaalp-Orhan ve Gülel, 2016: 49). Bu nedenle Türkiye’de de bölgeler arasında kalkınma eşitsizliğine karşı da mücadele edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 2006-2017 döneminde, Türkiye’de İBBS Düzey-1 bölge sınıflandırmasına göre 12 bölge için yoksulluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaçla çalışmada, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen Panel Fisher Test yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği kadarıyla bu çalışmanın literatüre katkısı, Türkiye için yapılan ilk çalışma

niteliğinde olmasıdır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki yoksulluk ve eşitsizlik göstergeleri incelenmiştir. Uluslararası ve ulusal literatüre ilişkin bilgilerin yer aldığı üçüncü bölümden sonra dördüncü bölümde 2006-2017 dönemini kapsayan yoksulluk oranı, gini katsayısı ve kişi başına düşen gelir değişkenleri arasındaki ilişki panel veri nedensellik analizleri ile test edilmiş ve sonuç bölümünde de elde edilen bulgular değerlendirilerek yorumlanmıştır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’DE EŞİTSİZLİK VE YOKSULLUK

Kalkınma ekonomisinin temel tartışma konularından biri de, ülkelerin ana hedefinin ekonomik büyüme mi yoksa yoksulluk ve/veya gelir eşitsizliğini azaltmak mı olması gerektiği üzerinedir (Bourguignon,2004). Eşitsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında ekonomik büyüme gerekli koşullardan biridir. Bu durumu destekleyici kanıtlar sunan birçok çalışma mevcuttur (Bruno vd., 1998; Dollar ve Kraay, 2001; Stevans ve Sessions, 2005). Çünkü ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorunu birbiri ile etkileşim halindedir. Son yıllarda, gelişmiş ülkelerin çoğunda ve birçok gelişmekte olan ülkede gelir eşitsizliği artmıştır. Bu, tüm dünya için endişe verici bir durumdur. Çünkü gelir dağılımında adaletsizlik yaşam fırsatlarında da eşitsizliğe sebep olmaktadır. Toplumda eğitim, sağlık, barınma vb. yaşamsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde fırsat eşitsizliği yaratarak sosyal yaşamı tehlikeye sokmaktadır. Avrupa Birliğine üye ülkeler bölgesel olarak değerlendirildiğinde gelir eşitsizliği, yoksulluk ve büyüme açısından farklılıklar göstermektedir. Genel olarak, Avrupa Birliği’ndeki gelir eşitsizliği İzlanda, Slovakya, Slovenya ve İskandinav ülkeleri arasında düşükken, Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinde daha yüksek düzeydedir. Avrupa ülkeleri ve Türkiye’nin 2016 yılına ait Gini katsayısı, yoksulluk oranı ve kişi başına düşen GSYİH verileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de Gini, Yoksulluk ve Gelir, 2016

Ülke	Gini Katsayısı	Yoksulluk Oranı	Kişi Başı GSYİH (PPP) \$
Almanya	29.5	16.5	44 260
Avusturya	27.2	14.1	44 358
Belçika	26.3	15.5	42 059
Birleşik Krallık	31.5	15.9	39 230
Bulgaristan	37.7	22.9	17 794
Çek Cumhuriyeti	25.1	9.7	31 353
Danimarka	27.7	11.9	45 966
Estonya	32.7	21.7	28 095
Finlandiya	25.4	11.6	39 523
Fransa	29.3	13.6	38 059
Hırvatistan	29.8	19.5	21 547
Hollanda	26.9	12.8	47 303
İrlanda	29.5	16.6	62 992
İspanya	34.5	22.3	33 349
İsveç	27.6	16.2	46 662
İsviçre	29.4	14.7	57 430
İtalya	33.1	20.6	34 715
İzlanda	24.1	8.8	45 276
Kıbrıs	32.1	16.1	31 196

Letonya	34.5	21.8	23 718
Litvanya	37.0	21.9	27 904
Lüksemburg	31.0	16.5	94 765
Macaristan	28.2	14.5	25 654
Makedonya	33.6	21.5	13 055
Malta	28.6	16.5	35 743
Norveç	25.0	12.2	64 179
Polonya	29.8	17.3	26 051
Portekiz	33.9	19.0	27 105
Romanya	34.7	25.3	21 608
Sırbistan	39.8	25.5	13 723
Slovakya	24.3	12.7	29 224
Slovenya	24.4	13.9	29 933
Türkiye	40.4	21.2	23 756
Yunanistan	34.3	21.2	24 278

Kaynak: Eurostat ve Dünya Bankası'ndan derlenmiştir.

Tablo 1'e göre gini katsayıları dikkate alındığında en yüksek eşitsizlik 40.4 ile Türkiye iken onu Avrupa ülkelerinden 39.8 ile Sırbistan takip etmektedir. Avrupa ülkelerinde gelir eşitsizliği açısından biraz karmaşık bir dağılım söz konusu olup gelir eşitsizliğinin en düşük olduğu ülkeler Kuzey Avrupa'da İzlanda, Norveç, Finlandiya, Danimarka, Güney Avrupa'da Slovenya, Doğu Avrupa'da Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'dir. Tablo 1'e göre, gelir eşitsizliği en düşük ülkeler sırasıyla 24.1 ile İzlanda, 24.3 ile Slovakya ve 24.4 ile Slovenya'dır. Genel olarak en yüksek eşitsizlik ise daha çok Güney Avrupa ve Doğu Avrupa ülkelerinde gözlenmektedir. Türkiye gelir dağılımı bakımından gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmıştır.

Yoksulluk oranının dağılımı incelendiğinde yoksulluğun en düşük olduğu bölgeler sırasıyla Kuzey Avrupa, Doğu Avrupa ve Batı Avrupa ülkeleridir. Avrupa ülkeleri içinde yoksulluk oranı en yüksek ülke %25.5 ile Sırbistan iken onu %25.3 ile Romanya, %22.9 Bulgaristan ve %22.3 ile İspanya takip etmektedir. Türkiye gelir eşitsizliğinde olduğu gibi yoksulluk oranında da %21.2 ile dezavantajlı ülkelere biri olmuştur. Yoksulluk oranı en düşük ülkeler ise İzlanda, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya ve Danimarka'dır. Son olarak kişi başına düşen gelirin dağılımı incelendiğinde Kuzey Avrupa ve Batı Avrupa ülkelerinin en yüksek, Güney Avrupa ve Doğu Avrupa ülkelerinin de en düşük gelire sahip olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen GSYİH açısından en yüksek gelirli ülkeler Lüksemburg, Norveç, İrlanda ve İsviçre iken en düşük gelirli ülkeler Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'dır. Türkiye Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında 23 756 \$ (PPP) ile düşük gelirli ülkeler arasında kalmaktadır. Türkiye hem gelir eşitsizliği, hem yoksulluk oranı hem de kişi başına düşen gelir açısından Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında son sıralarda yer alan ülkelerle eşdeğerdir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve yoksulluğun bir arada incelendiği çalışmalar çeşitlilik göstermektedir. Önceki çalışmaların bir kısmı ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliğini, gelir eşitsizliği ve yoksulluğu ya da ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelerken bazı

çalışmalar da tüm faktörleri bir arada incelemiştir. Bu çalışmada da ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk değişkenleri aynı anda incelenmiştir.

Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliğini inceleyen ilk çalışma Kuznets (1955) olmuştur. Kuznets Hipotezi olarak da bilinen bu çalışmaya göre büyümenin erken döneminde gelir eşitsizliği önce artmakta ve belirli bir gelir düzeyinden sonra azalmaya başlamaktadır. Ortalama gelir ve eşitsizlik arasındaki bu ilişki ters-U şeklindedir. Kuznets (1955) genel olarak kırsal bölgelerde tarım sektöründen çözünen işgücünün kentlerde sanayi sektörüne geçişinin etkileri analiz edilmeye çalışmıştır. Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği üzerine yapılan bazı çalışmalarda ters U hipotezine uygun sonuçlar elde edilirken (Papanek ve Kyn, 1986; Li vd., 1998; Dawson, 1997; Huang, 2004; Barro, 2008) bazı çalışmalarda ise bu hipotez reddedilmiştir (Fields, 1994; Ravallion, 1995; Deininger ve Squire, 1997; Schultz, 1998; Bruno vd., 1998). Deininger ve Squine (1998) çalışmasına göre büyüme ve gelirin eşitsiz dağılımı arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle en yoksul kesimde büyüme ve gini katsayısı arasında güçlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Barro (2000) çalışmasında zenginlik ve fakirlik ayrımını kişi başına düşen gelirin 2000 dolardan az ya da çok olmasına göre bir ayırım yaparak eşitsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Fakir ülkelerde eşitsizliğin büyümeyi geciktirdiğini ancak zengin ülkelerde eşitsizliğin büyümeyi teşvik ettiğini ortaya koymuştur. Wahiba ve Weriemmi (2014) çalışmasında Tunus için ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1984-2011 dönemini kapsayan analiz sonuçlarına göre ekonomik büyüme artarken gelir eşitsizliği de artmaktadır. Tam tersi durum söz konusu olduğunda gelir eşitsizliği artarken ise ekonomik büyüme azalmaktadır. Akalin vd. (2018) çalışmasında 1984-2011 yılları arasında Türkiye’de Kuznets Hipotezi’nin geçerliliğini test etmişlerdir. ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılarak elde edilen test sonuçlarına göre ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği katsayıları arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. 1984-2011 dönemi içinde Türkiye’de Kuznets Hipotezi’nin geçerliliği ortaya koyulmuştur.

Ravallion (2004) çalışmasında 70 gelişmekte olan ülkede 1990’lı yıllarda gelir eşitsizliği ve mutlak yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre yoksulluk ve eşitsizlik arasında sistematik bir takasa ulaşılamamıştır. Bu durumu da ekonomik büyüme ve eşitsizlik arasındaki göreceli ilişkinin düşük olmasıyla açıklamıştır. Çalışkan (2010) çalışmasında Türkiye’de yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi durum analizi ile incelemiştir. Türkiye’nin gelişmiş ülkelere kıyasla yoksulluk ve gelir eşitsizliği noktasında daha dezavantajlı olduğunu özellikle 1960’dan günümüze krizlerle birlikte gelir dağılımının giderek daha da kötüleştiğini ifade etmiştir. Fosu (2010) çalışmasında 1980-2004 yılları arasında küresel bazda ülkelerin yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Tahmin sonucu elde edilen bulgulara göre gelirin eşitsiz dağılımı yoksulluğu önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. Gelir artışına karşın, gelir eşitsizliğinin artması yoksulluğun azalmasına engel olmaktadır. Gelirin eşitsiz dağılımı yoksulluğu olumsuz yönde etkilemektedir.

Klasen (2003) çalışmasında sadece geniş bir literatüre yer vererek ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltabilmesi için gereken politikalara değinmiştir. Ampirik bir uygulamanın yer almadığı çalışmada yalnızca uzun dönemli bir büyüme ile yoksulluğun azaltılabileceğini, onun dışında kısa dönemli bir büyümenin yoksulluk üzerinde herhangi olumlu bir etkisinin söz konusu olamayacağını ifade etmiştir. Kraay (2006) çalışmasında 80 gelişmekte olan ülkede 1980 ve 1990'lı yıllarda fakir yanlısı büyüme olup olmadığı incelenmiştir. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltıcı bir etkisinin olabilmesi için üç kaynağa sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Bunlar; ortalama gelirde yüksek oranda gerçekleşmiş bir büyüme, yoksulluğun ortalama gelirdeki büyümeye aşırı duyarlı olması ve göreceli gelirdeki büyümenin yoksulluğu azaltan bir model olması olarak sıralanmıştır. Anderson (1964) ve Blank ve Card (1993) çalışmalarına göre Amerika'daki yoksulluğun büyümeye karşı daha az duyarlı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle yoksulluğu azaltmada daha farklı politikalara yönelmenin doğru bir karar olacağı savunulmuştur. Şeker ve Jenkins (2015) çalışmasında 2003-2012 dönemi için Türkiye'de yoksulluk trendini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de yoksulluk büyük ölçüde ekonomik büyüme oranındaki değişimlerden etkilenmektedir. Ekonomik büyümedeki artışlar ile mutlak yoksulluk azalmaktadır. Dauda (2016) çalışmasında Nijerya'da yüksek ekonomik büyümenin yanında giderek kötüleşen yoksulluk sorununun nedenlerini incelemiştir. Nijerya ekonomisi incelendiğinde istihdam yaratmayan büyüme, yüksek eşitsizlikler, fakir yanlısı büyüme yerine zengin yanlısı büyümenin varlığı, petrole aşırı bağımlılık, yapısal dönüşümler konusundaki eksiklikler ve sosyal koruma programlarının yetersizliğinin zenginden fakirlere doğru ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmaya göre Nijerya'da yoksullukla mücadele noktasında iyi bir yönetim ile yolsuzlukları azaltma ve sosyal yardım programlarının artırılması büyük önem taşımaktadır. Evcim vd. (2019) çalışmasında 1990-2013 dönemi için Türkiye ve 7 MENA ülkesinde yoksulluğun ekonomik belirleyicilerinin incelenmiştir. Bu çalışmaya göre yoksulluğun azaltılmasında en önemli faktörlerin ekonomik büyüme ve kadınların işgücüne katılımı olduğu ortaya koyulmuştur. Yani ekonomik büyüme ve kadınların işgücüne katılımındaki artışların yoksulluk oranında azalışı beraberinde getirmesi beklenmektedir.

Yoksulluk, eşitsizlik ve ekonomik büyümeyi birlikte inceleyen ampirik çalışmalar da mevcuttur. De Janvry ve Sadoulet (1996) çalışmasında Latin Amerika'da 1970-1994 döneminde eşitsizlik, büyüme oranları ve yoksulluk ilişkisini kırsal-kent ayrımında incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre gelir eşitsizliğini temsil eden Gini katsayısı kafa sayım oranından önemli derecede etkilenmektedir. Yoksulluk, yoksul sayısı ile ifade edildiğinde ise gelir eşitsizliğinden etkilenmekte iken eşitsizliğin yoksulluktan etkilendiğine dair bir kanıt ulaşılmamıştır. Bruno vd. (1998) çalışmasında 20 ülkeyi 1984-1993 dönemi için incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre ekonomik büyümedeki %10'luk bir artış yoksulluk oranında %21.2'lik bir azalışı beraberinde getirmektedir ve buna ilaveten gelir eşitsizliğindeki değişimlerle birlikte yoksulluk oranı da değişmektedir. Dollar ve Kraay (2001) çalışmasında 47 gelişmekte olan ülkede 1980'li ve 1990'lı yıllarda ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk

ilişkinin incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre ülkeler arası eşitsizlikler, uygulanan politikalar, sermaye faktörlerine bağlı olarak ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerinde herhangi bir etki gözlenmemiştir. Stevans ve Sessions (2005) çalışmasında 1960-1990'lı yılları için yoksulluk, büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Hata Düzeltme Modeli (ECM) ile incelemiştir. Bu yıllarda ekonomik büyümenin yoksulluk üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. De Sousa-Brown ve Gebremedhin (2004) çalışmasında 1980-1990 dönemi için Batı Virjinya Eyaletinin kırsal 38 ilçesine ait gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişki kesit veri analizi ile incelenmiştir. OLS ve 2SLS tahmin sonuçlarına göre gelir eşitsizliği ve yoksulluğun eşanlı olarak meydana geldiğini ve gelir eşitsizliğinin temel sebebinin yoksulluk olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmada kişi başına düşen gelir arttıkça yoksulluğun azalmakta olduğu belirtilmiştir. Ravallion (2012) çalışmasında hanehalkı anketlerini kullanarak 90 ülke için yoksulluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme üzerine tahminler gerçekleştirmiştir. Elde edilen OLS tahmin sonuçlarına göre gelir eşitsizliğinden ziyade yoksulluk ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler içermektedir. Bagchi ve Svejnar (2013) çalışmasında servet eşitsizliği, gelir eşitsizliği ve yoksulluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelenmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde neredeyse hiç etkisi yok iken yoksulluğun da ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önemsiz düzeydedir. Fakat servet dağılımındaki eşitsizliğin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Jamal (2014) çalışmasına göre Pakistan'da 1988-2011 dönemi için ekonomik büyüme yoksulluğu azaltırken gelir eşitsizliğini azaltmamaktadır. Ayrıca ekonomik büyüme yoksulluğun azaltılması noktasında sürdürülebilirliği garanti etmemektedir. Fosu (2017) çalışmasında 1980-2007 dönemi için gelişmekte olan 80 ülkede ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkileri incelenmiştir. GMM tahmin sonuçlarına göre genel yoksulluk oranındaki artış ve azalışlar ortalama gelir artışına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Analize dahil edilen 80 ülkenin çoğunluğunda ekonomik büyüme ile yoksulluk azaltılabiliyorken bazı ülkeler için yoksulluğun azaltılmasındaki temel faktör gelirin adaletli dağılımıdır. Bu nedenle yoksullukla mücadelede her ülkenin/bölgenin yapısına uygun politikalar geliştirilmelidir.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

4.1. Veri Seti

Çalışmanın amacı Türkiye'de bölgesel olarak yoksulluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2006-2017 dönemi için incelemektir. Bunun için İBBS Düzey-1'de 12 bölgeye ait kişi başına düşen gelir (Pgdp), gini katsayısı (Gini) ve yoksulluk oranı (Pov), değişkenleri TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) veri tabanından derlenmiştir. İncelenen bölgeler Akdeniz, Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Doğu Marmara, Ege, Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve İstanbul'dur. Tüm değişkenler logaritmik formda

kullanılmış olup panel veri nedensellik analizi uygulanmıştır. Oluşturulan ampirik modeller Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Ampirik Modeller

Model	İlişkinin Yönü	Model	İlişkinin Yönü
$lPgdp_{it} = \lambda_0 + \lambda_1 lGini_{it} + \eta_{it}$	Gini \longrightarrow Pgdp	$lGini_{it} = \phi_0 + \phi_1 lPgdp_{it} + \pi_{it}$	Pgdp \longrightarrow Gini
$lPov_{it} = \theta_0 + \theta_1 lGini_{it} + w_{it}$	Gini \longrightarrow Pov	$lGini_{it} = \gamma_0 + \gamma_1 lPov_{it} + v_{it}$	Pov \longrightarrow Gini
$lPov_{it} = \beta_0 + \beta_1 lPgdp_{it} + \varepsilon_{it}$	Pgdp \longrightarrow Pov	$lPgdp_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 lPov_{it} + e_{it}$	Pov \longrightarrow Pgdp

Tüm modeller için i kesit veri boyutunu, t zaman serisi boyutunu göstermektedir. Bu çalışmada 12 bölge ve 2006-2017 dönemi için $i=1, \dots, 12$ ve $t=2006, \dots, 2017$ şeklindedir. $\beta_0, \alpha_0, \theta_0, \gamma_0, \lambda_0, \phi_0$ tüm modeller için sabit katsayıyı, $\beta_1, \alpha_1, \theta_1, \gamma_1, \lambda_1, \phi_1$ ise değişkenlere ilişkin eğim katsayılarını, $\varepsilon, e, w, v, \eta, \phi$ ise modellerdeki hata terimlerini ifade etmektedir.

4.2. Yöntem

Türkiye’de İBBS Düzey-1 bölgeleri için yoksulluk, Gini katsayısı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel nedensellik analizi yardımı ile incelenmiştir. Analiz bölümü üç aşamada ilerlemiş olup ilk aşamada panel veriyi oluşturan bölgelerde yatay kesit bağımlılığının varlığı CD (Cross-section Dependence) test ile test edilmiştir. Eğer bölgeler arası yatay kesit bağımlılığı var ise bu durum analizin devamında uygulanacak testlerin farklılaşmasına sebep olmaktadır. Çünkü yatay kesit bağımlılığı her bir kesit için elde edilen hata terimlerinin birbiri ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durumda kesitlerden herhangi birine gelebilecek bir şok diğer tüm kesitleri de etkileyecektir. Ayrıca yatay kesit bağımlılığını dikkate almadan gerçekleştirilen analizler ile elde edilen sonuçlar sapmasızlık ve tutarlılık özelliklerini kaybedecektir (Mercan, 2014: 235). Yatay kesit bağımlılığının test edilmesinde Breusch ve Pagan (1980) LM testi, Pesaran (2004) CD_{LM} testi, Pesaran (2004) CD testi ve Pesaran vd. (2008) tarafından sapması düzeltilmiş olan LM_{adj} testi kullanılmaktadır.

Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen yatay kesit bağımlılığının test edildiği LM testinin zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olduğu ($T > N$) durumlarda kullanıldığı varsayılmaktadır (Pesaran, 2004: 4). Aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (1)$$

T zaman boyutunu, N yatay kesit boyutunu, $\hat{\rho}$ ise kalıntıların ikili korelasyonunun örnek tahminlerini ifade etmektedir. Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD_{LM} testi de yatay kesit boyutunun

zaman boyutuna eşit veya her ikisinin de büyük olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T \hat{\rho}_{ij}^2 - 1)} \quad (2)$$

Yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük olduğu durumlarda denklem 2'deki test önemli sapmalara sebep olduğu için Pesaran (2004) tarafından CD test geliştirilmiştir. Bu test yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük ($N > T$) olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Denklem aşağıdaki gibidir:

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}} \quad (3)$$

Son olarak yatay kesit bağımlılığı Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen sapması düzeltilmiş LM_{adj} testi ile test edilmektedir. Denklem aşağıdaki gibidir:

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \frac{(T-K-1) \hat{\rho}_{ij} - \hat{\mu}_{Tij}}{v_{Tij}}} \quad (4)$$

Denklem 4'de $\hat{\mu}$ ortalamayı, \hat{v} ise varyansı ifade etmektedir. Bu denklemden elde edilen test istatistiği asimtotik olarak standart normal dağılıma sahiptir (Pesaran vd., 2008).

İkinci aşamada her bir yatay kesit için maksimum bütünleşme düzeyini gösteren birim kök sınaması, Augmented Dickey Fuller (ADF) testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada dizinin bölgeler için bütünleşik özellikleri incelenmektedir (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011: 874).

Son aşamada ise Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen Panel Fisher Testi ile nedensellik analizi uygulanmıştır. Bu testin temelinde Toda Yamamoto (1995) tarafından zaman serileri için geliştirilen nedensellik testi bulunmaktadır. Nedensellik analizinde serilerin birim kök ve eşbütünleşme özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan ön testlere ihtiyaç duymaması ve böylelikle ön testlerle ortaya çıkabilecek sapmaları da en aza indirgemesi açısından Toda Yamamoto (1995) önemli bir testtir (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011: 103). Bu test Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından panel verilerine uyarlanmıştır. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik analizindeki VAR modeli katsayıların heterojenliği üzerine kurulmuş olup her bir birim için ayrı VAR parametreleri tahmin etmektedir. Ayrıca bu test düzey değerlerindeki değişkenlerle de nedensellik analizi yapmaya fırsat tanımaktadır. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik analizi, yatay kesit bağımlılığı olduğu durumlarda, farklı düzeylerde ($I(0)$ ve $I(1)$) durağanlaşan ve eşbütünleşik olmayan seriler için kullanılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik analizi için VAR modeli aşağıdaki gibidir:

$$x_{i,t} = \mu_i^x + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{11,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{12,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^x \quad (5)$$

$$y_{i,t} = \mu_i^y + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{21,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{22,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^y \quad (6)$$

k_i : gecikme uzunluğu

$dmax_i$: sistemdeki her bir yatay kesit i için maksimum bütünleşme düzeyini gösteren ifade

$dmax_i$: Toda Yamamoto (1995) birim kökü dikkate alan I(0) ve I(1) düzeyi fark etmeksizin geliştirilmiş ve panel veride serilerin birinci farkında durağan olduğunu kabul etmektedir. Bu yöntemde ilk olarak VAR analizi yapılarak uygun olan gecikme uzunluğu belirlenmektedir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinden sonra bu gecikmeye en büyük bütünleşme düzeyine sahip olan değişkenin bütünleşme seviyesi ilave edilerek gecikme için seriler düzey değerlerinde iken yukarıdaki VAR modeli tahmin edilmektedir. Bootstrap yöntemi ile örneklem oluşturularak Wald test ile test edilmektedir. Denklem (5) y'den x'e nedensellik testine odaklanırken denklem (6) ise x'den y'ye nedensellik testine odaklanmaktadır. Analize ilişkin hipotez testi aşağıdaki gibidir:

H₀: y'den x'e doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

H₁: y'den x'e doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.

4.3. Bulgular

Analizlere ilk olarak yatay kesit bağımlılığının test edilmesiyle başlanmıştır. Eğer bölgeler yatay kesit bağımlılığı içeriyorsa panel sonuçlarında Bootstrap p-değerleri kullanılacaktır. Hipotez aşağıdaki gibidir:

H₀: Yatay kesit bağımlılığı yoktur

H₁: Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Tests	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	Gini Pgdg →	Pgdg Gini →	Gini Pov →	Pov Gini →	Pgdg Pov →	Pov Pgdg →
LM (Breusch & Pagan 1980)	301.277* (0.000)	108.868* (0.001)	120.542* (0.000)	95.787* (0.010)	103.991* (0.002)	347.115* (0.000)

CD _{LM} (Pesaran 2004)	20.478*	3.731*	4.747*	2.593*	3.307*	24.468*
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.005)	(0.000)	(0.000)
CD (Pesaran 2004)	16.376*	2.245**	4.232*	0.775	5.048*	17.586*
	(0.000)	(0.012)	(0.000)	(0.219)	(0.000)	(0.000)
LM _{adj}	5.086*	5.060*	10.070*	10.056*	44.077*	44.156*
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)

*, **, %1, %5 anlamlılık düzeyi

Zaman ve yatay kesit boyutuna bakılmaksızın yatay kesit bağımlılığını test eden tüm testler kullanılmış ve sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir. %1 ve %5 anlamlılık düzeyine göre elde edilen sonuçlar, değişkenlerde ve modelde “yatay kesit bağımlılığı yoktur” sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir (Tablo 3). Yani değişkenler yatay kesit bağımlılığı içermektedir. Bu durumda herhangi bir bölgede bir şok meydana gelirse, bu şok diğer bölgeleri de etkileyecektir. Bu nedenle yoksulluk, gelir eşitsizliği veya ekonomik büyüme açısından Türkiye’de herhangi bir bölgede bir politika geliştirilirken ve uygulanırken diğer bölgelerdeki yoksulluk, gelir eşitsizliği ve büyüme de dikkate alınmalıdır.

İkinci aşamada tüm bölgeler için serilerin durağan olup olmadığı düzey ve birinci farklarında ADF testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre, Gini katsayısı ve yoksulluk oranına ait seriler Kuzeydoğu Anadolu bölgesi için birim kök içermektedir. Zaman boyutunun az olması (2006-2017) ve daha fazla gözlem kaybetmemek için bu bölge Fisher Panel Nedensellik analizinde model dışında bırakılmıştır.

Tablo 4. ADF Test Sonuçları

Bölgeler	Pgdp		Gini		Pov		Pgdp- Gini	Gini- Pov	Pgdp- Pov
	Düzyey	1. Fark	Düzyey	1. Fark	Düzyey	1. Fark			
Akdeniz	0.547	-4.211***	-3.336***	-4.621***	-3.875***	-4.975***	1	0	1
Batı Anadolu	0.955	-4.049***	-3.429***	-3.555***	-3.681***	-5.984***	1	0	1
Batı Karadeniz	0.433	-4.370***	-1.604	-3.433***	-2.661	-3.447***	1	1	1
Batı Marmara	0.607	-4.118***	-3.778***	-3.702***	-2.566	-4.033***	1	1	1
Doğu Karadeniz	0.436	-4.352***	-2.265	-3.603***	-3.078	-4.745***	1	1	1
Doğu Marmara	0.799	-3.307***	-4.408***	-6.030***	-2.494	-7.621***	1	1	1
Ege	1.162	-2.917***	-0.598	-3.647***	0.073	-4.260***	1	1	1
Güneydoğu	1.009	-3.251***	-1.449	-3.118***	-2.620	-4.195***	1	1	1
Kuzeydoğu	0.578	-4.260***	0.369	-1.771	-0.300	-2.080	1	1	1

Orta Anadolu	0.619	-3.808***	-2.544	-4.490***	-0.706	-3.840***	1	1	1
Ortadoğu Anadolu	0.340	-3.927***	-1.119	-3.223***	-3.228	-3.191***	1	1	1
İstanbul	1.152	-3.406***	-0.705	-3.544***	-5.211	-2.734***	1	1	1

-Tablo değerleri ADF istatistikleri

-*** %10 anlamlılık düzeyi için ADF istatistik değerleri

Elde edilen sonuçlar Tablo 4'te gösterilmekte olup VAR sistemi içindeki en düşük bütünleşme sırası ($dmax_i$) Gini katsayısı ve Pov değişkeni arasında Akdeniz ve Batı Anadolu bölgelerinde gözlenmektedir. Diğer bölgelerde ise maksimum bütünleşme sırası ($dmax_i$) 1 olarak belirlenmiştir. Maksimum bütünleşme sırası belirlenirken maksimum gecikme uzunluğu (k_i) 1 olarak kullanılmıştır.

Son aşamada ise Granger Nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Panel Fisher Nedensellik test istatistik değerlerinin yer aldığı analiz sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır. Yatay kesit bağımlılığı içeren bölgelerin genel olarak Panel Fisher test istatistiklerinden sadece yoksulluk oranından kişi başı gelire doğru nedenselliğin incelendiği Model 6'da %5 anlamlılık düzeyine göre istatistiki olarak anlamlı (Bootstrap p-değeri) bir sonuç elde edilmiştir. Genel bir değerlendirme olarak model 6'da tüm bölgeler için Panel Fisher istatistiğine göre yoksulluk oranından kişi başına düşen gelire doğru bir nedensellik ilişkisi gözlenmektedir. Bunun dışında bölgesel bazda yapılan analizlerde tüm modeller için %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 5. Granger Nedensellik Test Sonuçları

Bölgeler	Gecikme k_i	Gini Pgdp			Pgdp Gini			Gini Pov			Pov Gini			Pgdp Pov			Pov Pgdp		
		Model 1	Model 2	$dmax_{1i}$	Model 1	Model 2	$dmax_{2i}$	Model 3	Model 4	$dmax_{3i}$	Model 3	Model 4	$dmax_{4i}$	Model 5	Model 6	$dmax_{5i}$	Model 5	Model 6	$dmax_{6i}$
		Wald	Wald		Wald	Wald		Wald	Wald		Wald	Wald		Wald	Wald		Wald	Wald	
Akdeniz	2	3.386 (0.184)	4.301 (0.116)	1	2	13.576 (0.001)*	1.705 (0.426)	0	2	38.033 (0.000)*	3.927 (0.140)	1							
Batı Anadolu	2	9.494 (0.009)*	0.828 (0.661)	1	2	1.782 (0.410)	12.019 (0.002)*	0	2	15.308 (0.000)*	764.164 (0.000)*	1							
Batı Karadeniz	2	5.781 (0.056)***	3.832 (0.147)	1	1	4.096 (0.043)**	0.074 (0.786)	1	2	0.299 (0.861)	5.463 (0.065)***	1							
Batı Marmara	2	18.290 (0.000)*	32.855 (0.000)*	1	2	35.586 (0.000)*	0.307 (0.858)	1	1	0.050 (0.823)	0.007 (0.932)	1							
Doğu Karadeniz	2	9.591 (0.008)*	35.305 (0.000)*	1	2	6.356 (0.042)**	0.548 (0.760)	1	2	17.660 (0.000)*	14.730 (0.001)*	1							
Doğu Marmara	2	2.953 (0.228)	0.402 (0.818)	1	2	6.195 (0.045)**	4.405 (0.111)	1	2	170.572 (0.000)*	0.028 (0.986)	1							
Ege	2	24.014 (0.000)*	18.388 (0.000)*	1	1	0.172 (0.678)	0.040 (0.842)	1	1	0.169 (0.681)	2.709 (0.100)	1							
Güneydoğu	2	9.335 (0.009)*	15.813 (0.000)*	1	2	10.517 (0.005)*	0.743 (0.690)	1	2	11.960 (0.003)*	3.924 (0.141)	1							
Orta Anadolu	2	42.568 (0.000)*	1.747 (0.418)	1	1	0.331 (0.565)	0.630 (0.427)	1	1	0.160 (0.689)	0.016 (0.901)	1							
Ortadoğu Anadolu	1	2.329 (0.127)	0.093 (0.761)	1	1	0.016 (0.899)	6.456 (0.011)**	1	2	0.648 (0.723)	2.383 (0.304)	1							
İstanbul	1	0.850 (0.356)	0.106 (0.745)	1	1	0.026 (0.872)	0.479 (0.489)	1	1	1.385 (0.239)	1.213 (0.271)	1							
Fisher Panel istatistiği (λ)		131.604 (0.000) [0.529]	114.607 (0.000) [0.677]			82.709 (0.000) [0.665]	32.693 (0.000) [0.954]			259.243 (0.000) [0.269]	802.191 (0.000) [0.039]**								

Parantez içi p-değeri, Fisher Panel istatistiği için () asimtotik p-değeri, [] parantez Bootstrap p-değeri, *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi, gecikme uzunluğu (k_i)'nu minimize eden Schwarz Bayesian bilgi kriteri kullanılmıştır.

Model 1 Gini katsayısından kişi başına düşen gelire doğru bir nedensellik ilişkisini ifade etmekte olup Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Ege, Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu bölgeleri için istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Model 2, kişi başına düşen gelirden Gini katsayısına doğru bir nedensellik ilişkisini ifade etmekte olup Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kişi başına düşen gelirden Gini katsayısına doğru anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Model 1 ve Model 2 birlikte değerlendirildiğinde Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde gini katsayısı ve kişi başına düşen gelir arasında çift yönlü anlamlı bir ilişki gözlenmektedir. Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hem kişi başına düşen gelirden Gini katsayısına hem de Gini katsayısından kişi başına düşen gelire doğru bir nedensellik ilişkisi gözlenmektedir.

Model 3 ve Model 4, Gini katsayısı ve yoksulluk oranı arasındaki nedensellik ilişkisini ifade etmektedir. Model 3'e göre Akdeniz, Batı Karadeniz, Batı Marmara, Doğu Karadeniz, Doğu Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Gini katsayısından yoksulluk oranına doğru nedensel bir ilişki elde edilmiştir. Model 4'e göre Batı Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde yoksulluk oranından Gini katsayısına doğru nedensel bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model 5 ve Model 6, yoksulluk oranı ve kişi başına düşen gelir arasındaki nedensellik ilişkisini ifade eden modellerdir. Model 5'e göre Akdeniz, Batı Anadolu, Doğu Karadeniz, Doğu Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kişi başına düşen gelirden yoksulluk oranına doğru nedensel bir ilişki elde edilmiştir. Model 6'ya göre Batı Anadolu, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yoksulluk oranından kişi başına düşen gelire doğru nedensel bir ilişki elde edilmiştir. Her iki model birlikte değerlendirildiğinde Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesinde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özetle Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesinde hem yoksulluk oranından kişi başına düşen gelire hem de kişi başına düşen gelirden yoksulluk oranına doğru bir nedensellik ilişkisi gözlenmektedir.

5. SONUÇ

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk tüm Dünya'da ve Türkiye'de çözüm bekleyen en önemli ekonomik ve toplumsal sorunlardan biridir. Özellikle 1980 sonrası küreselleşme ile ülkelerin birbirine entegre olması dünya refah artışını beraberinde getirmiş fakat gelirin adaletsiz dağılımı yoksulluk sorununun sadece gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bir sorun olmaktan çıkarmış gelişmiş toplumlara da yayılmasına sebep olmuştur.

Bölgesel olarak incelendiğinde Türkiye'de 2017 yılı içinde gelir eşitsizliğinin en fazla olduğu bölge İstanbul, Akdeniz ve Batı Anadolu bölgesi iken, gelir eşitsizliği en düşük olduğu bölge Kuzeydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Orta Anadolu'dur. Kişi başına düşen gelir açısından en yüksek gelir İstanbul, Doğu Marmara ve Batı Anadolu bölgelerinde iken en düşük gelir ise Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. Yoksulluk oranı en yüksek bölge Akdeniz, Batı Marmara ve

İstanbul bölgeleri iken, en düşük yoksulluk oranı Doğu Karadeniz, Doğu Marmara ve Ege bölgelerindedir. Türkiye’de bölgesel yoksulluk zamanla değişen bir durumdan ziyade bölgelerin yapısal bir sorunudur (Duran, 2015).

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre gelir adaletsizliği ve yoksulluğun en yüksek olduğu Akdeniz bölgesinde büyüme ve gelir adaletsizliği yoksulluğu beraberinde getirmektedir. Bu durum Akdeniz bölgesinin yıllar itibariyle diğer bölgelerden aldığı göç ile de ilişkilendirilebilir. Çünkü Türkiye’nin iç göç istatistiklerinde yıllara göre Akdeniz bölgesinin aldığı göçler incelendiğinde en fazla göç aldığı bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir¹. Özellikle doğu bölgelerinden gelen nüfusun niteliksiz işlerde kayıt dışı istihdam edilmesi göç ettiği bölgelerde gelirin artmasına, fakat artan gelirin adaletsiz dağılımı, yoksulluğun da artmasına sebep olmaktadır. Kısaca, bireyler yaşadığı bölgelerden göç ettiği bölgelere doğru yoksulluğu taşımaktadır. Bunun yanında Batı Anadolu ekonomik büyüme yanında gelir adaletsizliğinin yüksek olduğu üçüncü bölgedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre bu bölgede eşitsizlik, büyüme ve yoksulluk arasında bir döngü bulunmaktadır. Eşitsizliğe ve yoksulluğa dayalı bir büyüme yine yoksulluğa ve yoksulluk da eşitsizliğe sebep olmaktadır. Yoksulluğun yüksek olduğu ikinci bölge olan Batı Marmara bölgesinde büyüme ve gelirin adaletsiz dağılımı birbirini etkilerken gelir adaletsizliği yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesi geliri en düşük ikinci bölgedir ve aynı zamanda yoksulluk oranı yüksek bir bölgedir. Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda Güneydoğu Anadolu bölgesinde gelir artışı ve artan gelirin adaletsiz dağılımı birbirini etkilerken yoksulluğu da arttırmaktadır. Artan gelirin adaletli dağılımı sağlanırsa bu bölgede fakir yanlısı büyüme gerçekleştirilmiş olacaktır.

Panel Fisher Test istatistiğine göre ise Türkiye’de 2006-2017 döneminde yoksulluk oranından kişi başına düşen gelire doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç TÜİK 2017 işgücü, eğitim, nüfus, sektör bazlı yoksulluğun dağılımıyla uyumlu bir sonucu yansıtmaktadır. Bu verilere göre 2017 yılında istihdamda yer alan nüfusun büyük çoğunluğu ücretli-maaşlı (%67.3) çalışmaktadır. Ayrıca nüfusun çoğunlukla niteliği düşük hizmetler sektöründe (%19) ve tarım sektöründe (%15), istihdam ediliyor olması yoksulluğun daha çok hissedilmesine sebep olmaktadır. Yoksulluğun en fazla görüldüğü 15-64 yaş aralığındaki çalışma çağındaki nüfusta görülmesi Türkiye’de çalışan yoksulluğunu vurgulayan bir sonuçtur. Bunun yanında 2017 yılında istihdamın yarısından fazlası (%57) lise altı eğitilmiş ve okuryazar olmayanlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2019). Lise altı eğitime sahip nüfus daha çok hizmet sektöründeki niteliksiz işlerde, emek yoğun sanayi sektöründe ve tarım sektöründe düşük ücretle ve kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Diğer taraftan son yıllarda Suriye, Afganistan gibi ülkelerden yoğun olarak gelen uluslararası göçün işsizliği, kayıt dışılığı ve yoksulluğu arttırdığı gözlenmektedir. Tüm bu faktörler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de yoksulluğu azaltmayan bir büyüme söz konusudur.

¹ TÜİK Göç İstatistikleri için link: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067

Analizde elde edilen genel ve bölgesel sonuçlar göz önüne alındığında Türkiye’de yoksulluk oranı, gelir eşitsizliği ve büyüme arasında nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Türkiye’de yoksulluk bölgelerin yapısal bir sorunudur. Yoksulluğu azaltmak için uygulanacak politikalar bölgelerin yapısına göre farklılaşmalıdır. Türkiye geneli bir politika uygulamak yoksullukla gelen büyümenin devam etmesine sebep olacaktır. Eğer amaç yoksullukla mücadele ise yoksulluğu azaltıcı büyüme politikaları benimsenmelidir. Bu yüzden yoksullukla mücadele politikaları: ekonomik büyümeyi teşvik eden, gelir eşitsizliğini azaltan ve gelirin yeniden adaletli dağıtılmasını sağlayan sosyal politikalarla uyumlu olmalıdır. Bu koşulda gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk sorunu daha hızlı çözülebilecektir. Gelir dağılımında adalet sağlanmadığı sürece ekonomik büyümenin fakir yanlı etkisinin ortaya çıkması zorlaşacaktır. Yoksullara verilecek mesleki eğitimler ile nitelik kazandırılması, çeşitli iş kollarında verilebilecek mikro krediler yolu ile istihdam ve sosyal güvence olanaklarının sunulması bu kişilerin sosyal yardımlara bağımlı olmaktan çıkıp üretime katkı sağlayabilmelerini sağlayacaktır. Böylece daha yüksek büyüme oranları da elde edilebilecektir. Sonuç olarak büyüme, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve yoksulluk, sosyo-ekonomik yapının birbirine sıkı sıkıya bağlı üç halkasıdır. Herhangi birinde ortaya çıkacak aksaklık diğerlerini de doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileyecektir. Bunun önüne geçebilmek için uygulanacak politikaların birbirleriyle etkileşimi dikkate alınarak ortak hareket edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalin, G., Özbek, R. İ. ve Çiftçi, İ. (2018) “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(4): 59-76.
- Anderson, W. (1964) “Trickling Down: The Relationship Between Economic Growth and the Extent of Poverty Among American Families”, *Quarterly Journal of Economics*, 78: 511-524.
- Bagchi, S., ve Svejnar, J. (2013) “Does Wealth Inequality Matter for Growth? The Effect of Billionaire Wealth, Income Distribution, and Poverty”, IZA DP No. 7733.
- Blank, R. M. ve Card, D. (1993) “Poverty, Income Distribution and Growth: Are They Still Connected?”, *Brooking Papers on Economic Activity*, 2: 285-339.
- Barro, R. (2000) “Inequality and Growth in a Panel of Countries”, *Journal of Economic Growth*, 5: 5-32.
- Barro, R. J. (2008) “Inequality and Growth Revisited, Working Papers on Regional Economic Integration 11”, Asian Development Bank.
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980) “The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification Tests in Econometrics”, *Review of Economic Studies*, 47 (1): 239-53.

- Bruno, M., Ravallion, M. ve Squire, L. (1998) "Equity and Growth in Developing Countries: Old and New Perspectives on the Policy Issues," in *Income Distribution and High-Quality Growth* (edited by Vito Tanzi and Ke-young Chu), Cambridge, Mass: MITPress.
- Çalışkan, Ş. (2010) "Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59: 89-132.
- Dauda, R. S. (2016) "Poverty and Economic Growth in Nigeria: Issues and Policies", *Journal of Poverty*, 21(1):61-79.
- Dawson, P. J. (1997) "On Testing Kuznets’ Economic Growth Hypothesis", *Applied Economics Letters*, 4(7): 409-410.
- Deininger, K. ve Squire, L. (1997) "Economic Growth and Income Inequality: Reexamining the Links", *Finance & Development*, 38-41.
- Deininger, K. ve Squire, L. (1998) "New Ways of Looking at Old Issues: Inequality and Growth", *Journal of Development Economics*, 57(2): 259-287.
- De Janvry, A. ve Sadoulet, E. (1996) "Growth, Inequality, and Poverty in Latin America: A Causal Analysis, 1970-94", Working Paper No.784.
- De Sousa-Brown, S. C. B., ve Gebremedhin, T. G. (2004) "An Empirical Analysis of Poverty and Income Inequality in West Virginia", [2004 Annual meeting, August 1-4, Denver, CO](#) 20223, American Agricultural Economics Association (New Name 2008: Agricultural and Applied Economics Association).
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2001) "Growth is Good for the Poor", World Bank Policy Research Working Paper, No. 02/22.
- Duran, H. E. (2015) "Türkiye’de Yoksulluğa Bölgesel Bir Bakış", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2): 87-103.
- Emirmahmutoğlu, F. ve Köse, N. (2011) "Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels", *Economic Modelling*, 28: 870-876.
- Evcim, N., Güneş, S. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2019) "Yoksulluk ve Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki: Mena Bölgesi Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36: 291-310.
- Fields, G.S. (1994) "Does Economic Growth Reduce Poverty?: Empirical Evidence for The Developing Countries", Cornell University.
- Fields, G.S. (1994) "The Kuznets Curve: A Good Idea But...", *Cuadernos Económicos*, Cornell University.

- Fosu, A. K. (2010) “Inequality, Income, and Poverty: Comparative Global Evidence”, *Social Science Quarterly*, 91(5): 1432-1446.
- Fosu, A. K. (2017) “Growth, Inequality, and Poverty Reduction in Developing Countries: Recent Global Evidence”, *Research in Economics*, 71: 306-336.
- Huang, Ho-Chuan R. (2004) “A Flexible Nonlinear Inference to the Kuznets Hypothesis”, *Economics Letters*, 84(2): 289-296.
- Jamal, H. (2014) “Growth and Income Inequality Effects on Poverty: The Case of Pakistan (1988-2011)”, MPRA Paper 59897.
- Karaalp-Orhan, H.S. ve Gülel, F. (2016) “Regional Unemployment in Turkey: A Spatial Panel Data Analysis”, *Journal of Social Security*, 6(2): 47-67.
- Khan, A. (2001) “Employment Policies for Poverty Reduction”, *Recovery and Reconstruction Department, Discussion paper 1, Geneva, ILO.*
- Klasen, S. (2003) “In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth?”, *Discussion Paper No.96, Ibero-America Institute for Economic Research*, Georg-August University, Gottingen.
- Kraay, A. (2006) “When is Growth Pro-Poor? Evidence from a Panel of Countries,” *Journal of Development Economics*, 80(1): 198-227.
- Kuznets, S. (1955) “Economic Growth and Income Inequality,” *American Economic Review* 45:1-28.
- Li, H. L. Squire, ve Zou, H. (1998) “Explaining International and Intertemporal Variations in Income Inequality”, *Economic Journal* 108: 26-43.
- Mercan, M. (2014) “Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, 14(2): 231-245.
- OECD (2019), *Income inequality (indicator)*. doi: 10.1787/459aa7f1-en (Accessed on 08 April 2019)
- Öztürk, N. ve Y. Öztürk (2010) “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, *Palme Yayıncılık*, 1. Baskı, Ankara.
- Papanek, G. F. ve Kyn, O. (1986) “The Effect on Income Distribution of Development, the Growth Rate and Economic Strategy”, *Journal of Development Economics*, 23(1): 55-65.
- Pesaran, M. H. (2004) “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, *Cambridge Working Papers in Economics*, 435.
- Pesaran, M. H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008) “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence”, *Econometrics Journal*, 11(1): 105-127.

- Ravallion, M. (1995) “Growth and Poverty: Evidence for Developing Countries in the 1980s,” *Economics Letters*, 48: 411-417.
- Ravallion, M. (1996) “Issues in Measuring and Modelling Poverty”, *The Economic Journal*, 106 (438): 1328-1343.
- Ravallion, M. ve Chen, S. (2003) “Measuring Pro-Poor Growth”, *Economics Letters*, 78: 93–9.
- Ravallion, M. (2004) “Pro-Poor Growth: A Primer, The World Bank”, *Policy Research Working Paper*, No. 3242.
- Ravallion, M. (2012) “Why Don’t We See Poverty Convergence?”, *American Economic Review*, 102:1, 504–523.
- Schultz, T. P. (1998) “Inequality in the Distribution of Personal Income in the World: How is It Changing and Why?”, *Journal of Population Economics*, 11(3): 307-344.
- Squire, L. (1993) “Fighting Poverty”, *American Economic Review Papers and Proceedings*, 83(2): 377-382.
- Stevens, L. K. Ve Sessions, D. N. (2005) “[The Relationship Between Poverty, Economic Growth, and Inequality Revisited](#)”, [GE, Growth, Math methods](#) 0502002, University Library of Munich, Germany.
- Şeker, S. D. ve Jenkins, S. P. (2015) “Poverty Trends in Turkey”, *Journal of Economic Inequality*, 13(3): 401-424.
- Toda, H. Y. ve Yamamoto, T. (1995) “Statistical Inferences in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes”, *Journal of Econometrics*, 66: 225-250.
- TÜİK, (2019), “İşgücü İstatistikleri”, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (10.02.2019)
- TÜİK, (2019), “Göç İstatistikleri”, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067 (10.02.2019)
- Wahiba, N.F., ve Weriemmi, M.E. (2014) “The Relationship between Economic Growth and Income Inequality”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 4(1): 135-143.
- Wallace, T.D. ve Hussain A. (1969) “The Use of Error Components Models In Combining Cross-Section and Time-Series Data”, *Econometrica*, 37: 55-72.